

K otázke slovanských kontinuantov ide.

*(s)ker- „krútiť, pliesť“

Lubor Králik

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, Bratislava

1 Medzi výrazmi, ktorými sa v slovenských nárečiach pomenúvajú spletené ženské vlasy v podobe chvosta, uviedol A. Habovštiak (1984, s. 212) aj slovo *korňica* ako výraz známy z okolia Trnavy a Trenčína. Podľa údajov z kartotéky Slovníka slovenských nárečí v JÚLŠ SAV sa toto slovo v uvedenej oblasti vyskytuje aj vo formálnych variantoch *kornica*, *kórnica*, v obci Kubrica (Trenčín) bola zaznamenaná forma *korna*.

Vzťah fonem *kornica*¹ a *korna* z hľadiska relatívnej chronológie nie je jasný. Keďže výraz *kornica* je po formálnej stránke derivovaný od *korna*, možno formu *kornica* pokladať za mladšiu, v takom prípade izolovaný výskyt formy *korna* (forma zaznamenaná iba v uvedenej obci) treba hodnotiť ako cenné zachovanie staršieho stavu. Vzhľadom na takmer výlučné rozšírenie formy *kornica* je však možný aj iný výklad: staršia môže byť práve forma *kornica* a v prípade formy *korna* ide o jej akýsi lokálny hyperkorektný variant novej proveniencie.

Hoci výraz *kornica* „vrkoč“ uviedli vo svojich slovníkoch už M. Káral² (1923, s. 259) a neskôr I. Ripka (1981, s. 184), podľa našich vedomostí sa mu v slovenskej jazykovednej literatúre doteraz nevenovala pozornosť.

2 Z hľadiska interpretácie slk *kornica* „vrkoč“ si zvláštnu pozornosť zaslúži bulharský jazykový materiál. Podľa údajov BER (II, s. 643) bulharčina pozná dva homonymné výrazy so znením *корница*. Zatiaľ čo *корница*₁ má význam „koláč z lístkového cesta, obyčajne s ovčím syrom“, pre jeho homonymum *корница*₂ (Novo Selo, okolie Vidína) sa uvádza význam „vrkoč dievčata“ v prípade slk *kornica* a bulh *корница*₂ teda ide o zaujímavú slovensko-bulharskú formálno-sémantickú paralelu.

Bulh *корница*₁ autori BER usúvzťažujú s bulh *коpa* „kôra“ (psl **kora* < ide **(s)ker-* **(s)kor-* „rezať“, ESSJ XI, s. 48–50), *корница*₂ sa v BER s istou opatrnosťou („вероятно“, t. j. „pravdepodobne“) odvodzuje z rum *cornuță*, čo je deminutívum k rum *corn* „roh“ zdá sa, že autori BER tu implicitne predpokladajú taký spôsob pletenia vrkočov, pri ktorom sa vrkoče viažu nie do podoby visiaceho chvosta, ale do tvaru akýchsi skrútených či vztýčených rohov, vyčnievajúcich z temena, možno tu uvažovať aj o zapletaní vlasov okolo podložky

¹ Výraz uvádzame v pravopísnej podobe spisovnej slovenčiny.

² Je možné, že sem patrí aj forma *kurničok* „druh zapletání vlasů u dívek“ (Káral, 1923, s. 286).

v tvare rohov.³ Ak sa bulh *корница*₂ interpretuje ako prevzatie z rumunčiny, vzhľadom na formálny i sémantický paralelizmus bulh *корница*₂ a slk *kornica* treba prijať analogické vysvetlenie aj pre uvedený slk dialektizmus. V prospech hypotézy o rumunskej proveniencii slk *kornica* možno uviesť skutočnosť, že v slovenčine existuje aj výraz *kornuta* „rohatá ovca“ (porov. SSJ I, s. 749), ktorý prenikol na Slovensko počas valašskej kolonizácie a ktorého pôvod treba hľadať v rum *cornuță*, čo je derivát od rum *corn* „roh“ (porov. Machek, 1968, s. 278) nie je vylúčené, že spolu s rum. *cornuță* mohol na Slovensko preniknúť aj paralelný derivát⁴ *cornuță*, ktorý sa stal východiskom pre vznik slk *kornica* „vrkoč“. Slk dial *kornica* by v takom prípade bolo možné charakterizovať ako súčasť relatívne recentnej lexikálnej vrstvy súvisiacej s valašskou kolonizáciou (k problematike porov. novšie Habovštiak, 1993, s. 116–123).

Napriek nepochybnému prítlačivostiam takéhoto výkladu však pokladáme za potrebné pokúsiť sa o etymologickú interpretáciu slk *kornica* a bulh. *корница*₂ v domácom, slovanskom kontexte.

3 Pre bulh *корница*₁ autori BER rekonštruujú východiskovú formu **kor-yn-ica*. Je veľmi pravdepodobné, že rovnakú východiskovú formu možno predpokladať aj pre homonymné bulh *корница*₂ i pre slk *kornica*. Problémom tu zostáva genetické usúvzťažnenie koreňa *kor-*, resp. (pri projekcii do psl. obdobia) **kor-*.

4 Vyššie spomenuté práce z oblasti slovenskej nárečovej lexiky uvádzajú výraz *kornica* vo význame „spletené vlasy, vrkoč“. Podľa dokladov z kartotéky Slovníka slovenských nárečí má slovo *kornica* v slovenských nárečiach okrem uvedeného významu aj významy „utesňovací pletenec z otepi na maštalných verajach, aby v zime nefučalo statku“ i „slamený pletenec z otepi používaný ako ochranný obal“ (Brestovany, Trnava), „5 až 6 spolu spletených zväzkov konopí“ (Kostolné, Myjava), „hrubší pás z upleteného prúta na okrajoch prúteného výrobku, upletený okraj z prúta“ (Stará Turá, Trenčín), „zapletance na calte, pletenom čistom kolači“ (Bojničky, Hlohovec).

Súbor vyššie uvedených významov slova *kornica* pripomína významové spektrum slova *vrkoč*, ktorým sa v slovenských dialektoch pomenúva nielen pletenec vlasov, ale aj zväzok suchej cibule (Laskomerské, Banská Bystrica), cesnaku (Lukáčovce, Novohrad) i kukurice (Cinobaňa, Lučenec), pletenec z konopných vlákien (Krakovany, Piešťany), pletenec nasnovanej priadze, ktorá sa bude navíjať na krosná (Ilanovo, Liptovský Mikuláš), časť upleteného koša

³ Za informáciu dakujem kolegyni Mgr. Kataríne Ballekovej.

⁴ O paralelizme derivátov tu možno hovoriť iba zo synchronného hľadiska. Z diachrónneho hľadiska je rum. *cornuță* priamym kontinuantom lat. *cornuta* (femininum od *cornutus* „rohatý“), zatiaľ čo *cornuță* je derivované od rum. *corn* „roh“ pomocou pôvodom slovanskeho sufixu *-uță* (porov. Rosetti, 1978, s. 332) v porovnaní s *cornuță* možno výraz *cornuță* charakterizovať ako chronologicky mladšiu formáciu.